

Újabb kora bronzkori jelenségek Budafokon

(*Budapest XXII. ker., Hegyfok utca, hrsz.:
224858*)

A Budapesti Történeti Múzeum részéről 2015. június 15. és szeptember 11. között régészeti szakfelügyeleti munkát végeztünk a Budapest Komplex Integrált Szennyvízelvezetése Projekt (BKISZ) IV/1 részterületének kivitelezéséhez kapcsolódó gépi földmunkavégzés során a XXII. kerületi Hegyfok utcában. A szakfelügyelet keretén belül július 3. és szeptember 11. között két részletben (összesen 31 munkanapon át) régészeti feltárást végeztünk a területen.

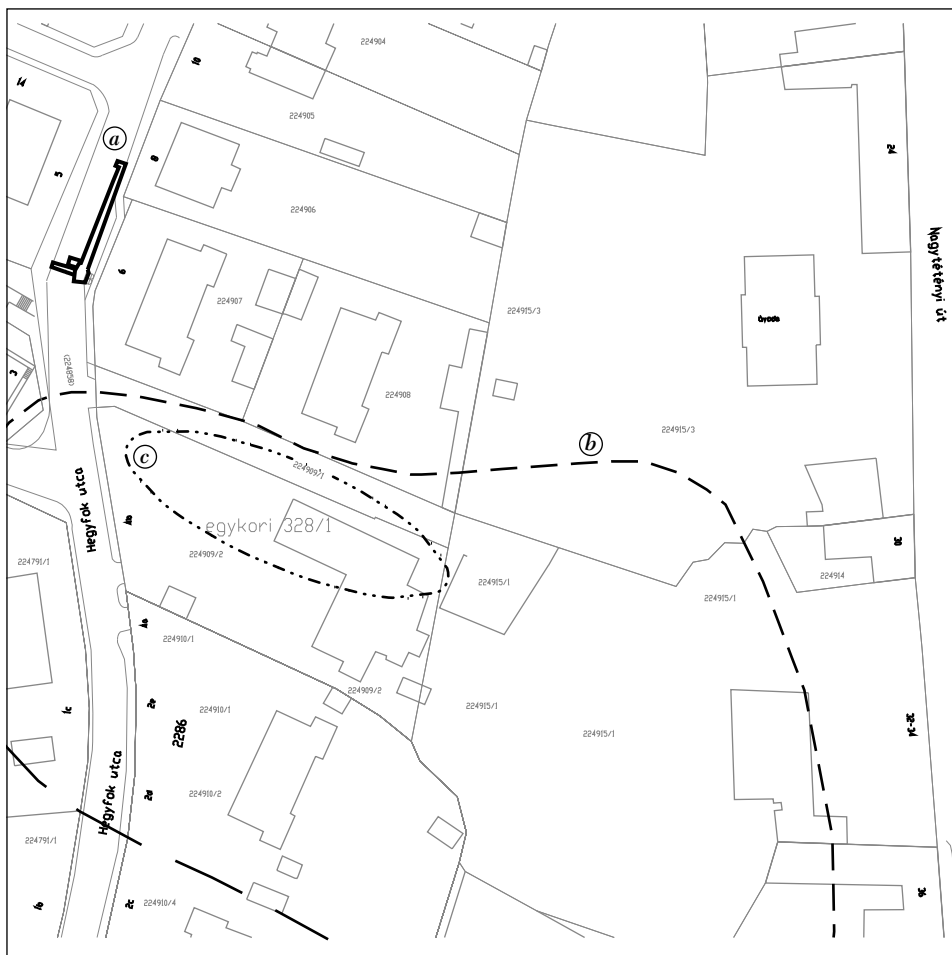
A már korábban is ismert lelőhely (SCHREIBER 1963) Budafok ún. Promontor (hegyfok) területén található 126 mBf magasságban. Promontor a Tétényi fennsík és a Duna találkozásánál található, a Duna völgye fölé kiugró hegyorr (CSONTOS 2010). A 11-12 millió éves szarmata mészkőre az Ős-Duna rakta le hordalékát és alakította ki IV. teraszát a pleisztocén idősebb szakaszában (PÉCSI 1959, 166, 19. ábra; CSONTOS 2010). Ezen a jól osztályozott kavicsból, homokból álló összleten telepedett meg a kora bronzkor embere. 1954-ben szintén csatornaépítés közben kerültek elő bronzkori gödrök a 328/1 helyrajzi számú telken (BTM Adattár: 312. B. IV.), ami a jelen-

New Early Bronze Age Phenomena in Budafok

(*Budapest XXII, Hegyfok Street, Lrn.:
224858*)

We carried out archaeological observations on behalf of the Budapest History Museum between June 15 and September 11, 2015 on Hegyfok Street, in District XXII, during the mechanical earth-moving connected to constructions in section IV/1 of the Budapest Complex Integrated Sewage Disposal Project's (BCISD) territory. We carried out archaeological excavations as well in the area within the framework of the observation work in two phases between June 3 and September 11 (a total of 31 working days).

The archaeological site was already known before (SCHREIBER 1963). It is situated on the so-called Promontory area in Budafok, at 126 m a.B.s. The Promontory is situated where the Danube reaches the Tétény Plateau; it is a summit protruding above the valley of the Danube (CSONTOS 2010). The primeval Danube deposited its sediment atop the 11-12-million-year-old Sarmatian limestone, shaping its terrace No. IV in the older phase of the Pleistocene (PÉCSI 1959, 166, Fig. 19; CSONTOS 2010). Early Bronze age populations settled on these beds of well-sorted pebble and sand. Bronze age pits were found here in 1954, also during sewage construction, on lot

1. kép: a) A 2015-ös ásatás alaprajza; b) az 1954-es ásatás lehetséges elhelyezkedése (HUNGARICA 2016 a, nyomán); c) a XXII. kerület 1959-es alapterve (HUNGARICANA 2016 b) alapján megrajzolt leelőhely-kiterjedés
 Fig. 1: a) Ground plan of the excavation in 2015; b) the possible location of the excavation in 1954 (after HUNGARICA 2016 a); c) the extension of the archaeological site drawn based over the basic plan of District XXII from 1959 (HUNGARICANA 2016 b)

legi 4/a (hrs.: 224909) számú telekkel feleltethető meg (1. kép).

2015-ben az első leletek a 6/b (hrs.: 224907) és a 4/a (hrs.: 224909) számú telkek közötti közterület (Hegyfok köz) és a Hegyfok utca kereszteződésében kerültek elő, a gerincevezeték nyomvonalá-

Lrn. 328/1 (BTM Data Repository: 312. B. IV.), which corresponds to present day lot 4/a (Lrn.: 224909). (Fig. 1)

In 2015, the first finds were discovered at the juncture of Hegyfok Street and the publicly owned land (Hegyfok Alley) between lots 6/b (Lrn.: 224907) and 4/a

2. kép: A szelvény alját és az őskori árok keleti oldalát jelentő agyagpadkasor

Fig. 2: The series of clay shoulders constituting the bottom of the trench and the eastern side of the prehistoric ditch

ban. Ezen a részen a korábbi csatorna-, gáz-, vízvezetékek erősen bolygatták a lelőhelyet. Innen északra, kb. a 6/b és a 6/c (ikerház) felénél kezdtük meg a feltárást. Ezen a részen az utca (és a gerincvezeték nyomvonala is) észak-északkeleti irányba tör meg. Ez az irányváltás tette azt lehetővé, hogy bolygatatlan rétegeket tárhassunk föl, ugyanis a régi csatorna-vezeték az ásandó közműárok nyomvonalát itt már nem zavarta meg. Ettől a ponttól a 8-as (hrsz.: 224906) házszerű telek déli végéig húzódott az első szelvény, mintegy 22 m hosszúságban és 100/130 cm szélességben. Ezen a részen augusztus 6-ig, 24 munkanapon keresztül folyt az első feltárási szakasz. Összesen 48 stratigrafiai egység került megkülönböztetésre, ezek közül csupán négy jelent őskori gödröt, az SE-számok zöme rétegeket jelöl. Szinte a teljes feltárt terület egy nagyobb objektum vagy jelenség részeként értelmezhető. Minden jel arra mutat, hogy egy hosszú és mély árok húzódott itt egykoron, amit a modern gerincvezeték nyomvonala egy

(Lm.: 224909), along the line of the sewage collector. Earlier sewage, gas, and water conduits had badly disturbed this part of the archaeological site. We started the excavation north of here, approximately at the half of lot 6/b and 6/c (a semi-detached house). This section of the street – as well as the line of the sewage collector – turns at an angle towards the north-northeast. This change in the orientation allowed us to excavate undisturbed layers, since the old sewage conduit did not disturb this area where the line of the public utility trench was to be established. The first archaeological trench started at this point and extended to the southern end of lot No. 8 (Lm.: 224906) along a total length of about 22 m and a width of 100/130 cm. The first phase of the excavation took in this section from August 6 and lasting 24 working days.

A total of 48 stratigraphic units could be distinguished, only four of which were prehistoric pits; most of the SU numbers indicated layers. Almost the entire excavated area can be interpreted as part of a

hosszabb szakaszon érintett. Legkevesebb 17-24 különböző réteget lehetett benne megkülönböztetni. Jellemzően állatcsont és jó minőségű kerámiaedények töredékei kerültek elő, kevés kagylóhéjjal és néhány csont-, ill. kőszkővel. A feltárás után még egy 16 m-es szakaszon északi irányba tovább ásták a csatorna árkát, azonban ott már semmilyen régészeti jelenség, vagy lelet nem került elő (Dr. Horváth László András folytatta a megfigyelést).

Az első szelvény rétegsoráról (4. kép) általában elmondható, hogy nagyjából a hegy természetes észak–déli lejtését követi, azonban kelet–nyugati irányba is kb. 20°-os dőlést mutat, ami a természetes lejtéssel ellentétes. Az átlagosan 40 cm vastag útburkolat és útalap alatt, az árok legmélyebb szakaszán, 3,1 m mélységig követték egymást a régészeti leleteket adó rétegek. A sötétebb humuszos, faszénpettyes, gyakran hamus rétegeket többször világos, agyagos, apróköves rétegek váltották. Utóbbiak természetes bemosódással magyarázhatók. Meghatározó jelenség volt a rétegsor középső szakaszán, egy átlagosan 30 cm vastag narancssárgás-vöröses égett réteg, amelybe két gödröt is beástak. Ez alatt nagy, bedobált kövekből, folyami görgetegekből álló réteg jelentkezett. Az árok alsó 80-120 cm-én aprókavicsos, homokos és agyagos rétegek domináltak. Ezek kapcsán is felmerül a természetes bemosódás kérdése. Az árok alja sárga agyag, amely lépcsőzetesen kelet–nyugati irányba lejt (2. kép). A szelvény északi vége felé folyamatosan csökken az árok mélysége és agyag helyett itt már a pleisztocén folyóterasz kavicsrétege tekinthető a legalsó szintnek (amely a felszínig felhúzódik). A rétegsor nyugat–keleti dőlése és a lépcsőzetesen mélyülő agyagpadka-sor arra utal, hogy az első szelvényben egy árok keleti

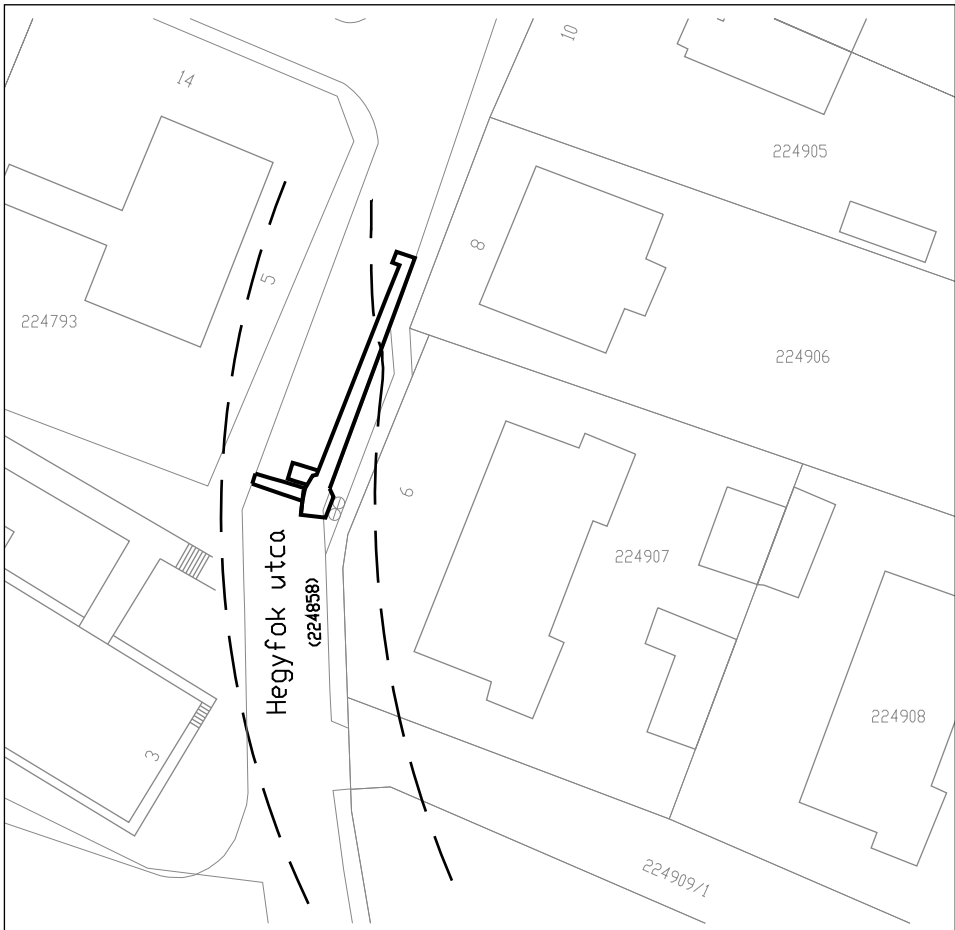
large feature or archaeological phenomenon. Every trace suggests that a long and deep ditch once ran along here which was affected by the line of the modern sewage collector over a relatively long section. At least 17-24 layers could be distinguished in it. Mostly animal bones and sherds of good-quality pottery were found, accompanied by a few mussel shells and some bone and stone tools. Following the excavation, the excavators continued to deepen the trench of the sewage collector 16 m further to the north, but no archaeological phenomena or finds were found there (the archaeological observation was carried out by Dr. László András Horváth).

The stratigraphic sequence in the first trench (Fig. 4) generally followed the natural north-south incline of the hillside, but displayed an approximately 20 degree slope to the east-west as well, against the direction of the natural inclination. Layers yielding archaeological finds ranged until a depth of 3.1 m in the deepest section of the ditch under the average 40 cm thick pavement and foundation of the road. The dark layers mixed with humus and charcoal speck alternated with several light, clayey layers containing small stones. These latter can be explained by natural illuviation. An approximately 30 cm thick orange-reddish burnt layer into which two pits were dug dominated the middle section of the stratigraphic sequence. Beneath this, a layer consisting of large stones, big pebbles from the river thrown into the ditch, was observed. Layers of small gravel, sand, and clay dominated the lowermost 80-120 cm of the ditch. The issue of natural illuviation can be raised in this case as well. The bottom of the ditch comprised yellow clay deepening step-like from east to west (Fig. 2). The depth of

oldalát, ill. az alját sikerült megfigyelnünk. Fontos megjegyezni, hogy az első szelvény és a bronzkori árok iránya nem egyezett meg. Míg a szelvény észak-északkelet – dél-délnyugati tájolású, addig az őskori árok feltételezett iránya ezen a szakaszon észak-déli (3. kép).

A második, szintén szakfelüveleti kereten belül végzett ásítás 2015 szeptem-

the ditch decreased gradually towards the northern end of the trench and here not the clay but the pebble layer of the Pleistocene river terrace can be considered the lowermost level (which extends up to the surface level). The west-east slope of the stratigraphic sequence and the deepening, stepped series of clay shoulders suggest that what was observed was the eastern side and bottom of a ditch in the

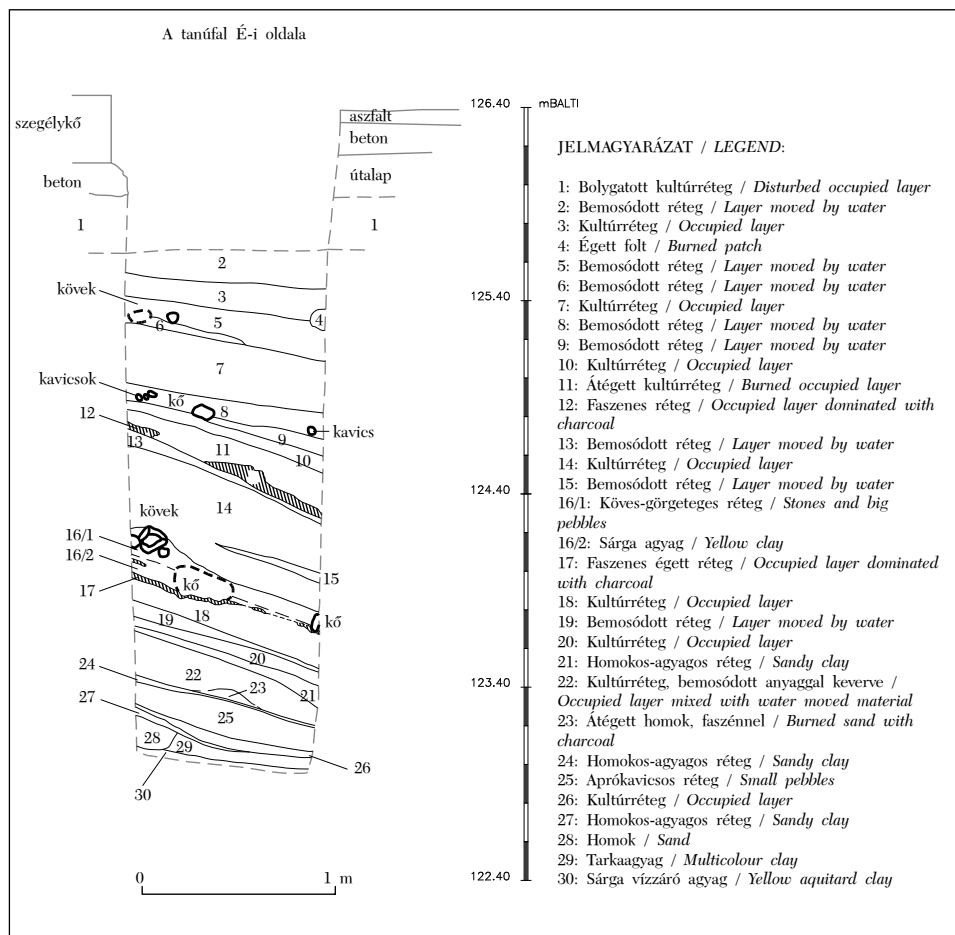
3. kép: A korabronzkori árok egy szakaszának feltételezett helyzete (szaggatott vonal) és a 2015-ös ásítás szelvényei (folyamatos vonal)

Fig. 3: The supposed position of a section of the Early Bronze Age ditch (dashed line) and the trenches of the excavation in 2015 (continuous line)

ber 1-én kezdődött és 11-én fejeződött be (7 munkanap). Ez idő alatt az 5-ös számú (hrsz.: 224793) telek bekötésének nyomvonalában (470×100 cm, -220 cm), ill. ettől északra egy kisebb szelvényben (210×130 cm, -220 cm) dolgoztunk. További stratigrafiai egységeket (SE 49-67) különítettünk el a feltárás során megfigyelt 19 réteg-rétegváriáció jelölésére. Az újabb szelvény merőlegesen (nyugat-

first trench. Importantly, the orientation of the first trench did not correspond to that of the Bronze age ditch. While the trench was oriented north-northeast – south-southwest, the hypothesized direction of the prehistoric trench runs north-south at this section (Fig. 3).

The second excavation also carried out in the framework of archaeological obser-

4. kép: A tanúfal északi oldala
Fig. 4: Northern side of the section wall

északnyugat – kelet–délkelet) futott bele a korábbiba. A rétegsor nyugat–keleti lejtése, azaz az árok nyugati oldala, szépen kirajzolódott a kavicsos folyóteraszban és metszetben is jól látszódott. Ezen a részen több közmű erősen megbolygatta az *in situ* rétegeket, azonban egy kis „tortaszelet” alakú részen, ill. a vízgerinc alatt sikerült eredeti helyzetben fekvő rétegsort feltárnunk. A bekötés árkától északra még egy kisebb szelvényt nyitottunk, amelyben szintén elértük a vörössérgás égett réteget. A két szelvényben feltárt rétegsor jól illeszthető a korábbihoz és a leletanyag jellege sem tér el. Összefoglalva: a második ásatási helyszínen az árok nyugati oldalát és nyugat–keleti lejtésű rétegeit figyelhetjük meg egy kis szakaszon.

A régészeti jelenségek egy része (gödörök) és az előkerült leletek jól kapcsolhatók a Schreiber Rózsa-féle ásatás anyagához, azonban a lelőhely kiterjedéséről és jellegéről újabb adatokkal gazdagodtunk. Bár a régi feltárás pontos helyét nem tudtuk pontosan meghatározni, annyi bizonyos, hogy az ároktól keletre, tehát a Duna felé volt. Az árok funkciója kérdéses, akár agyag kitermelése is lehetett létrehozásának elsődleges célja. Schreiber Rózsa helyi kerámiaművességre utaló megjegyzései (SCHREIBER 1963) és az újonnan feltárt, lépcsőzetesen lefaragott (kitermelt?), valaha nyitott agyagréteg, ill. a vastagon átégett és több kisebb faszenes réteg megléte ezt látszik alátámasztani. Szilas Gábor hívta fel a figyelmemet az árok esetleges védelmi funkciójára, hiszen a lelőhely stratégiai helyen található: a Duna fölé magasodó Tétényi-fennsík a folyópartról nehezen közelíthető meg, meredek, talán már a bronzkorban is függőleges, a Duna által lepusztított (CSONTOS 2010) mészkőfallal határolt. Északról és délről szintén

vation started on September 1 and ended on September 11, 2015 (7 working days). During this period, we worked along the line of the connector pipe going to lot No. 5 (Lrn.: 224793; 470×100 cm, -220 cm) and in a smaller trench located north from this (210×130 cm, -220 cm). We distinguished further stratigraphic units to mark the 19 layer variations observed during the excavation. The new trench ran into the previous one at right angles (west-northwest – east-southeast). The west-east slope of the stratigraphic sequence, that is, the western side of the ditch, was easy to follow on the pebbly river terrace and it was clearly visible in the section wall too. In this section, a number of public utilities had badly disturbed the *in situ* layers, but we were able to excavate the stratigraphic sequence in its original position within a small “cake slice”-shaped segment and under the water collector. North of the ditch for the connector pipe we opened another, smaller trench, where we also reached the reddish yellow, burnt layer. The stratigraphic sequence excavated in the two trenches fit well with the previous one, Neither does the character of the find material differ. In sum, we could observe the western side of the ditch and its west-east sloping layers within a small section in the second excavation area.

Some of the archaeological features (pits) and the finds could be clearly connected to the results of the excavation carried out by Rózsa Schreiber. However, we acquired new data on the extension and character of the archaeological site. Though we were not able to determine the exact location of the earlier excavation, it was undoubtedly situated east of the ditch, in other words, towards the Danube. The function of the ditch is uncer-

meredek volt az út a platóra, csak keletről nyitott a terület, amelyet egy árokkal le lehetett keríteni. A két feltételezett funkció nemhogy kizárja, hanem kiegészítheti egymást. Az is elképzelhető, hogy egy időszakos vízmosás medrét hasznosították az őskori emberek. A vastag feltöltődés létrejöttének oka még így is magyarázatra szorul. A rétegek hosszan követik egymást, több gödröt és égett felületet is megfigyelhettünk, a természetes bemosódás csak bizonyos szakaszokon, időszakosan jelentkezhetett. Sajnos a környező település jelenségei szinte teljesen ismeretlenek előttünk, pedig ez nélkülözhetetlen lenne az értelmezéshez. A kulturális besorolást és a datálást illetően a leletanyag a jellegzetesebb darabok alapján és az 1954-es ásatás eredményeire alapozva (SCHREIBER 1963) a kora bronzkori Nagyrév-kultúra klasszikus/kései periódusába sorolható: kora bronzkor III/a (SCHREIBER 1984), ill. kora bronzkor II/b második fele – III/b, azaz Kr. e. 2200–1900 (REMÉNYI 2009) (5. kép). A további részletes anyagfeldolgozás finomíthat a jelenlegi képen, és talán az árok használati idejére is támpontot adhat.

E helyen mondunk köszönetet Bíró Józsefnek, a kivitelező DEPONATHOR Kft. vezetőjének, aki határtalan türelemmel és segítőkészséggel viseltetett irántunk, továbbá a Tóth családnak, akik felszerelésünk és a leletek biztonságos elhelyezéséről gondoskodtak az ásatás ideje alatt.

Kraus Dávid

Irodalom/References:

CSONTOS 2010 • Csontos L.: A Tétényi-fennsík és környezete. In: Palotai M.

5. kép: Két kis szalagfüllel ellátott palack alakú edény
Fig. 5: Bottle shaped vessel with two small straps handle on its shoulder

tain; it might also have been established primarily to quarry clay. This hypothesis is supported by the remarks of Rózsa Schreiber referring to local pottery production (SCHREIBER 1963) and by the newly excavated, formerly open clay layer carved (quarried?) in steps as well as by the thick burnt layer and the several thinner layers that contained charcoal flecks. Gábor Szilas directed my attention towards the possibility that the ditch might have had a defensive function. The archaeological site is located at a strategically favourable point: the Tétény Plateau rising above the Danube is difficult to approach from the riverside. It is bordered by a steep limestone wall eroded by the Danube that was perhaps already vertical in the Bronze Age (CSONTOS 2010). The road to the plateau was also steep from the north and

(főszerk.): Geológiai kirándulások Magyarország közepén. Budapest 2010, 14–25.
HUNGARICANA 2016 a • <http://maps.hungaricana.hu/hu/view/6600/?pg=0&b-box=31138%2C-33630%2C32894%2C-32299>. Letöltés: 2016. május.
HUNGARICANA 2016 b • <http://maps.hungaricana.hu/hu/view/8125/?pg=0&b-box=669%2C-4736%2C6580%2C-257>. Letöltés: 2016. május.
PÉCSI 1959 • Pécsi M.: Budapest természeti földrajza. Budapest 1959.
REMÉNYI 2009 • Reményi L.: A nagyrévi kultúra kulturális és kronológiai kérdései. *Tisicum* 19 (2009) 229–254.
SCHREIBER 1963 • Schreiber R.: Korabronzkori lakóögdör Budafokon. *BudRég* 20 (1963) 223–240.
SCHREIBER 1984 • A korabronzkor időrendi kérdései Budapest környékén és a Tisza vidékén. *Chronologische Fragen der frühen Bronzezeit in der Umgebung von Budapest in der Theißgegend*. *BudRég* 26 (1984) 33–48.

from the south; the area was open only towards the east, so it could have been closed off with a ditch.

The two hypothetical functions do not exclude each other but may rather be complementary. It is also possible that prehistoric people utilized the bed of a temporary gully. However, it is still necessary to explain why the thick fill accumulated. One layer follows the other over an extended area, and we could observe several pits and burnt surfaces as well. Natural illuviation might have taken place only in certain sections and temporarily. Unfortunately, the features of the surrounding settlement are almost entirely unknown, though it would be essential to have some information for the interpretation. The find material, based on the characteristic pieces and the results of the excavation in 1954 (SCHREIBER 1963) can be dated to the classical/late period of the Early Bronze Age Nagyrév Culture as concerns its cultural grouping and dating: Early Bronze Age III/a (SCHREIBER 1984) and the second half of the Early Bronze Age II/b – III/b, that is, 2200–1900 BC (REMÉNYI 2009). (*Fig. 5*) Future detailed analysis of the finds might refine the present picture, and it might also provide a reference point to determine when the ditch was used.

We would like to thank József Bíró, head of the contractor DEPONATHOR Ltd., for his limitless patience and helpfulness towards us, and the Tóth family who provided secure storage place during the excavation for our equipment and the finds.

Dávid Kraus